

Slaugytojų profesinės etikos kodekso pokyčių svarba

Aira Jasalinytė-Rakauskienė

Lietuvos bioetikos komitetas

Įvadas

Slaugytojo profesija yra sudėtinga tiek psichologiškai, tiek fiziškai. Tai siejama su atsiradusiomis įvairiomis profesinės etikos reikalaujančiomis gyvenimiškomis situacijomis. Todėl, siekiant užtikrinti kokybišką slaugą, ji negali būti suvokiama tik kaip asmens sveikatos priežiūra ir palankių darbo sąlygų užtikrinimas. Slauga turi būti suvokiama kaip visuma, kuri apima ne tik slaugos gavėjus, t. y. pacientus, bet ir jos teikėjus – slaugytojus ir jų vertybes. Pasaulio sveikatos organizacijos teigimu, slaugytojai yra tie, kurie turi didelį potencialą užtikrinti ir palaikyti gyventojų sveikatą¹. Tačiau kad šis potencialas būtų kokybiškai ir veiksmingai panaudotas, būtina pažinti, kurti ir puoselėti slaugytojų profesines vertybes. Būtent jos daro tiesioginę įtaką profesiniams sprendimams, veiksams, specialistų elgesiui ir sudaro kokybiškos bei etiškos slaugos pagrindą. Šiandien būti slaugytoju reiškia ne tik įgyti reikiamą kvalifikaciją. Dėl globalizacijos, politinės, ekonominės, epidemiologinės situacijos, migracijos ir kitų veiksnių keičiasi ir slaugos teikėjų, ir jų gavėjų pasaulžiūrinė orientacija. Žinoma, kompetencija (įskaitant išsilavinimą, teorinius ir praktinius įgūdžius) yra svarbi slaugytojo profesijai atlikti, tačiau ne mažiau svarbios yra ir slaugytojo vertybės bei nuostatos. Profesinės etikos kodeksas veikia kaip vadovas sprendžiant situacijas, kuriose reikia jautraus etinio požiūrio. Todėl tampa itin svarbu, kad profesinės etikos kodeksas atitiktų nūdienos poreikius.

Slaugytojų profesinės etikos kodeksas – esminė profesijos dalis

Kiekvieną dieną slaugytojai sprendžia sudėtingas žmogaus teisių, etikos ir bendravimo problemas, kylančias dėl darbo su pacientais, jų šeimomis, kitais sveikatos priežiūros darbuotojais ir bendruomene. Etikos kodeksas pateikia gaires etiškam elgesiui formuoti ir nustato vertybes, kurias slaugytojas, kaip profesijos atstovas, turėtų perimti ir vadovautis. Daugelį metų slaugytojai neturėjo formalaus etikos kodekso ir vadovavosi Florencijos Naitingeil (Florence Nightingale) priesaika, panašia į žymiausio antikos mediko Hipokrato priesaiką². 1953 m. pirmą kartą buvo priimtas Tarptautinis slaugos etikos kodeksas Tarptautinėje slaugos tarybos didžiojoje taryboje.

Tarptautiniame slaugos etikos kodekse įtvirtintos slaugytojų profesinės vertybės, pareigos ir atsakomybės. Pateikiamos etinės gairės, susijusios su slaugytojų pareigomis, atsakomybe, elgesiu, profesiniais sprendimais, santykiais su pacientais, jų artimaisiais ir bendradarbiais. Tarptautinio slaugos profesinio etikos kodekso tikslas – užtikrinti etišką slaugos praktiką. Tarptautinis slaugos etikos kodeksas tampa pagrindu, kuriuo galima remtis, siekiant reglamentuoti slaugos praktiką konkrečioje šalyje.

Kad slaugytojų profesinės etikos kodekso išmanymas yra esminė profesijos dalis, supranta ir slaugytojai, taip pat suvokdami, kokią įtaką jis daro slaugytojų profesinei veiklai. Tyrimų duomenimis daugelis slaugytojų praktiškai žino etikos kodekso nuostatas, bet kartais jiems trūksta žinių apie konkrečių nuostatų turinio

¹ WHO (2020). WHO and partners call for urgent investment in nurses. Available from: <https://www.who.int/news/item/07-04-2020-who-and-partners-call-for-urgent-investment-in-nurses>

²American Nurses Association. (n.d.). Nightingale pledge. Retrieved from: www.nursingworld.org/FunctionalMenuCategories/AboutANA/WhereWeComeFrom/FlorenceNightingalePledge.aspx

taikymą^{3,4,5,6}. Slaugytojai sutaria dėl etikos kodeksų svarbos ir nurodo, kad kodeksas padeda spręsti įvairias etines dilemas^{4,6,7}.

Pokyčių svarba

Slaugytojo veikla pasižymi tuo, kad jam beveik nuolatos reikia prisitaikyti prie kintančių profesinių aplinkybių – darbo krūvio, komandos narių bendravimo ir bendradarbiavimo bei dalyvauti įtampos kupinuose įvykiuose – slaugyti ūimomis ir lėtinėmis ligomis sergančius asmenis, užsiimti sveiko gyvenimo būdo propagavimu ir atlikti kasdienius slaugos darbus. Taip pat būtina prisitaikyti ir prie išorinių aplinkybių – kintančios visuomenės, epidemiologinės situacijos, technologijų ar kitų veiksnių. Visuose šiuose kontekstuose slaugytojui tenka morališkai padėti pacientams ar jų giminaičiams, visuose šiuose kontekstuose kyla vis kitų arba naujų etinių dilemų. Todėl svarbu suvokti, kad etikos kodeksai neturi būti nekintantys ir išlikti tokie pat nuo pat atsiradimo. Atsižvelgiant į visuomenės pokyčius, slaugos ir sveikatos priežiūros realijas, būtina naujinti ir etikos kodeksus.

Inovacijos yra reikalingos, siekiant padėti slaugytojams spręsti etikos požiūriu sudėtingas gyvenimo ir darbo situacijas bei užtikrinti saugią ir humanišką slaugą. Etikos kodeksų atnaujinimas, atsižvelgiant į sudėtingą situaciją (COVID-19 pandemija), gali padėti slaugytojams išvengti perdegimo ir potrauminio streso sutrikimo bei palaikyti psichikos sveikatą. Taip pat tai gali prisidėti prie asmeninio ir profesinio slaugytojų augimo, gerinti teikiamų slaugos paslaugų kokybę⁸.

2021 m. Tarptautinė slaugos taryba pristatė naujai peržiūrėtą Tarptautinį slaugos etikos kodeksą. Tarptautinės slaugos tarybos prezidentė savo pranešime pažymėjo, kad etikos kodeksas – tai pagrįstų socialinėmis vertybėmis ir poreikiais vadovas ir jis turės reikšmę tik kaip gyvas dokumentas, jei bus taikomas ir nuolatos atnaujinamas. Patikslintas slaugytojų profesinės etikos kodekso leidimas⁹ suskirstytas į keturias dalis, atspindinčias pagrindinius etiško elgesio elementus: *slaugytojai ir pacientai*, *slaugytojai ir praktika*, *slaugytojai ir profesija*, *slaugytojai ir pasaulinė sveikata*. Pagrindinis atnaujinto leidimo pakeitimas yra pasaulinės sveikatos skyriaus įtraukimas. Šiame skyriuje pagrindinis dėmesys skiriamas slaugytojų vaidmeniui sprendžiant nelygybę sveikatos priežiūros srityje, kurią taip pabrėžė COVID-19 pandemija. Taip pat atnaujintame profesinės etikos kodekse sprendžiamos ir naujai kylančios etinės dilemos dėl technologijų, paslaugų skaitmenizavimo, dirbtinio intelekto naudojimo sveikatos priežiūroje, socialinėse medijose platinamos informacijos, tvarumo ir kt. Atnaujinant slaugos profesinės etikos kodeksą, kiekvienas slaugytojas ir slaugos studentas yra skatinamas mokytis, apmąstyti ir paversti kodekso nuostatas savo kasdienės praktikos dalimi.

Tarptautinis slaugytojų profesinės etikos kodeksas Europoje ir Lietuvoje

Tarptautinės slaugytojų tarybos peržiūros ir valdymo komitetas, prieš atnaujindamas Tarptautinį slaugytojų profesinės etikos kodeksą, atliko Europos šalių slaugytojų asociacijos apklausą. Apklausos rezultatai¹⁰ padėjo

³ Heymans R., van der Arend A., Gastmans C. (2007). Dutch nurses' views on codes of ethics. *Nurs Ethics*. 14(2): 156–170. DOI: 10.1177/0969733007073696.

⁴ Losa Iglesias M. E., Becerro de Bengoa Vallejo R. (2014). Nurse attitudes in relation to health care ethics and legal regulations for nursing. *Acta Bioethica* 20(2): 255–264.

⁵ Mohajjel-Aghdam A., Hassankhani H., Zamanzadeh V., Khameneh S., Moghaddam S. (2013) Knowledge and Performance about Nursing Ethic Codes from Nurses' and Patients' Perspective in Tabriz Teaching Hospitals, *J Caring Sci* 2(3): 219–227. DOI: 10.5681/jcs.2013.027.

⁶ Tadd W., Clarke A., Lloyd L., Leino-Kilpi H., Strandell C., Lemonidou C., et al. (2006). The value of nurses' codes: European nurses' views. *Nurs Ethics* 13(4): 376–393. DOI: 10.1191/0969733006ne891oa.

⁷ White J., Phakoe M., Rispel L. C. (2015). 'Practice what you preach': Nurses' perspectives on the Code of Ethics and Service Pledge in five South African hospitals. *Glob Health Actio*. 8: 26341. DOI: 10.3402/gha.v8.26341.

⁸ Jia Y., Chen O., Xiao Z., Xiao J., Bian J., Jia H. (2020). Nurses' ethical challenges caring for people with COVID-19: A qualitative study. *Nurs Ethics* 28(1): 33–45. DOI: 10.1177/0969733020944453.

⁹ Revised ICN Code of Ethics for Nurses reflects lessons learned from the COVID-19 pandemic, 2021 10 20 <https://www.icn.ch/news/revised-icn-code-ethics-nurses-reflects-lessons-learned-covid-19-pandemic>

¹⁰ The ICN code of ethics for nurses: a time for revision <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/inr.12525>

išgryninti pagrindinius naujojo kodekso aspektus ir išsiaiškinti slaugos profesijos atstovų poreikius. Buvo pastebėta, kad daugiau dėmesio turėtų būti skiriama slaugytojų pareigoms ir atskaitomybėms, susijusioms su tarpkul-tūriniu darbu, t. y. pareiga būti informuotam apie pacientų kultūrinės vertybes, poreikius; asmeninei atsakomybei tobulinant profesines ir praktines žinias; bendravimui, konfliktų sprendimui – dėl šios priežasties turi būti skiriama dėmesio diskusijoms apie kylančius etinius iššūkius, tokius kaip pagarba asmens privatumui, konfidencialumas, savigarba ir kitos asmeninės vertybės, kurias turėtų turėti slaugytojai (savikontrolė, saviveiksmingumas, moralinė drąsa ir moralinis vientisumas), taip pat naujoms komunikacijos priemonėms, jų saugai; technologijoms, skaitme-nizuotai komunikacijai, dirbtinio intelekto naudojimui. Taip pat didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas pagrindi-nėms slaugytojo profesijos vertybėms, susijusioms su žmogaus teisėmis, – socialiniam teisingumui, apsisprendi-mui, asmeninei atsakomybei. Ne mažiau svarbus dalykas – didesnis dėmesys genomikos svarbai sveikatos prie-žiūroje ir slaugytojų vaidmeniui siekiant tvaraus vystymosi tikslų, kuriuos 2015 m. patvirtino visos Jungtinių Tautų valstybės narės.

Pagrindiniai dokumentai, Lietuvoje reglamentuojantys slaugytojų profesinę etiką, yra medicinos normos ir Lietuvos Slaugytojo profesinės etikos kodeksas¹¹. Lietuvos Slaugytojo profesinės etikos kodekse suformuluoti šie etikos principai – gailestingumo, nepakenkimo, autonomijos, lygybės, teisingumo. 2006 m. priimtame Slaugytojo profesinės etikos kodekse išdėstytos itin bendros nuostatos, kurios greičiausiai jau nebeatliepia šio laikotarpio aktualijų – neapima kylančių naujų etinių dilemų dėl bendravimo ir komunikacijos, naujų technologijų taikymo, biomedicininų tyrimų, dirbtinio intelekto ir kt.

Slaugytojo profesinės etikos kodeksas – neatsiejama profesijos dalis. Tai priemonė, kuri palengvina profe-sinius iššūkius, pateikia gaires ir skatina slaugos profesijos atstovų bendrystę. Todėl labai svarbu, kad kodeksas atlieptų dabartinių slaugytojų poreikius, spręstų dabar kylančias etines dilemas. Tyrimų duomenys rodo, kad slau-gytojai turi žinių apie kodekso nuostatas, tačiau susiduria su sunkumais jas taikydami ar aiškindami jų turinį. Tarptautinė slaugytojų taryba, išgirdusi slaugytojų bendruomenę, ėmėsi iniciatyvos ir atnaujino Tarptautinį slau-gytojų profesinės etikos kodeksą taip aiškiai parodydama, kad atėjo laikas pokyčiams ir šioje srityje.

Gal atėjo metas pokyčiams ir Lietuvoje?

¹¹ Lietuvos Slaugytojo profesinės etikos kodeksas <http://bioetika.sam.lt/index.php?612582840>